

Stručná mluvnica

slovenského jazyka

pre školu a dom.

Sostavil

F. Otto Matzenauer.

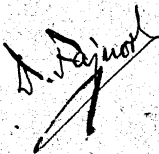
Cena 15 kr.

V Trnave.

Stručná mluvnica
slovenského jazyka
pre školu a dom.

Sostavil

F. Otto Matzenauer.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'F. Matzenauer', is written over a horizontal line. The signature is slanted and includes a large, stylized flourish at the end.

V Trnave.

Tlačou a nákladom Adolfa Horovitz.

1883.

me

111.00

Slovenské pedagogické knižnice
Bratislava

Sign. **U**

čís. 137988

Revízia
1969

O b s a h

Úvod. O hláskach, slabikách, slovách. Dlhé a krátke slabiky. Prízvuk. Čiastky reči. §§. 1—8.

Oddelenie prvé.

Tvaroslovie.

I. Ohebné čiastky reči.

1. Podstatné meno. §§. 10—23.
 - A) Skloňovanie podst. mien r. mužského §§. 14—16.
 - B) " " " r. ženského §§. 17—19.
 - C) " " " r. stredného §§. 19—21.
 - D) " mien cudzích. §. 22.
 - E) " mien v duále užívaných. §. 23.
- 2) Prídavné meno. §§. 24—30.

Skloňovanie. §§. 27—29.

Stupňovanie. §. 30.
- 3) Číslovka. §§. 31—33.
- 4) Zámeno. §§. 34—37.
- 2) Sloveso. §§. 38—50.

Časovania §§. 43—50.

II. Neohebné čiastky reči.

6. Príslovky. §. 51.
7. Predložky. §§. 52—55.
8. Spojky. §. 56.
8. Citoslova. §. 57.

Oddelenie druhé.

Vetoslovie.

- O vetách vôbec. §§. 58—61.
- I. Jednoduchá veta. §§. 62—66.
 - II. Složená veta §§. 67—69.

Dodatky. §§. 70—71.

H 231 (5) - H 451.21 (15) (072)

Ú v o d.

§. 1.) Každá slovy vyjádrená myšlienka nazýva sa **veta**. Každá veta pozostáva zo **slôv**. Slová sú složené so **slabík** a slabiky z **hlások**. Písané lebo vytlačené znaky hlások nazývame **písmenami**. Celý rad písmen v určitom poriadku volá sa **abecedou**: a, á, ä, b, c, č, d, ď, dz, dž, e, é, f, g, h, ch, i, í, j, k, l, l, m, n, ñ, o, ô, p, r, ř, s, š, t, ť, u, ú, v, y, ý, z, ž.

ó, q a x užívajú sa len v cudzích slovách.

Hlásky delia sa na: 1) **samohlásky** a **dvojhlasčky**; 2) **spoluhlásky**.

§. 2.) **Samohlásky** sú hlásky, ktoré samy pre seba vysloviť sa dajú a delia sa na **krátke**: a, ä, e, í, o, u, y, a na **dlhé**: á, é, í, ô, ú, ý. Zo spojenia dvoch samohlások povstávajú **dvojhlasčky**: ia, ie, iu, ou. Jako samo - tak i dvojhlasčky sú zase buď tvrdé: a, á, é, o, ô, u, ú, y, ý, ou, alebo mäkké: ä, e, i, í, ia, ie, iu.

§. 3.) **Spoluhlásky** sú hlásky, ktoré iba pomocou samohlások zreteľne vysloviť sa dajú. Rozoznávame **tvrdé**: d, h, ch, k, l, n, r, t; **mäkké**: c, č, ď, j, l, ñ, š, ť, ž, dz, dž; a **obojetné**: b, f, m, p, s, v, z.

Dla miesta, kde spoluhlásky v ústach povstávajú, delia sa na **pernové**: b, p, f, v, m; **jazyčné** (ináč plynné): l, n, r, l, ñ; **zubné**: d, t, ď, ť; **hrdelné**: g, h, ch, k, j, a **sykavky**: dz, c, s, z, dž, č, š, ž.

Jazyčné hlásky l a r, keď medzi dvoma spoluhláskama stoja, platia za samohlásky a jako také sa aj predlžujú, n. pr. sňa, vlča. Menujú sa preto i **polosamohláskami**.

Poznámky pravopisné. Samohláska ä píše sa len po pernových spoluhláskach, obyčajne tam, kde zo skráteného ia povstala, n. pr. päť (piaty), svätý (sviatosť), sväzok (sviazat), semä

(semiačko), **všičší** (viac) atď. Po druhých písať sa nemá. Zle je teda: **sä**, **hlä**, **kämeň** atď. Ešte sa píše toto **ii**, ale tiež po pernových spoluhláskach, jako slovesná prípona tretej osoby množného čísla, kde sa pôvodnia prípona tretej osoby **ia** následkom prechádzajúcej dlhej slabiky zkrátit musí. N. pr. **kúpä** (n. m. **kúpia**), **ztrávä** (ztrávia) atď. —

Kedykoľvek spoluhlásky **d**, **l**, **n**, **t**, stoja pred mäkkými samohláskami lebo dvojhláskami, majú sa čítať vždy mätko, a zmäčkujúci znak (mäkčeň **∨**) nesmie sa klásť na ne. Výnimku činia a znejú i pred mäkkými samohláskami tvrdo: a) v zámene **ten** a **v** od neho odvodených slovách: **tento**, **stamten**, **teraz**. Číslovka **jeden** píše sa lepšie **jedon**. b) V skloňovaní prídavných mien a číslovek, vychádzajúcich na **-dý**, **-lý**, **-ný** a **tý**; n. pr. **krásneho**, **plateho**, lebo ženských na **-dá**, **-lá**, **-ná**, **-tá**; n. pr. **mladej**, **krásnej**, **matkinej**; c) V prídavných menách: **hoden**, **vinen**, **povinen**; d) V složeninách: **nadeň**, **podeň**, **predeň** atď.

Tvrde **y**, **ý** nesmie sa nikdy písať po mäkkých spoluhláskach **c**, **č**, **d**, **dz**, **dž**, **j**, **l**, **ň**, **š**, **t**, **ž**. Písať sa ale musí: a) Po hrdelných **h**, **ch**, **g**, **k**. Výnimku robia iba 1) tvrdo zakončené prídavné mená v prvom páde množného čísla, n. pr. **suchý**, **suchí**; **krátky**, **krátky**; **nahý**, **nahí**; 2) neurčité prisvojovacie prídavné mená, n. pr. **matkin**; 3) nektoré ženské a stredné podstatné mená pri skloňovaní, n. pr. **sukňa**, **sukien**; **okno**, **okien**. b) Písať sa musí **y** **ý**: Pri skloňovaní tvrdo zakončených podstatných a prídavných mien, idúcich dľa vzorov **chlap**, **dub**, **ryba**, **slovo**, **dobrý**, **synov**. (Vidz tá.) c) V nerozlučnej predložke **vý** lebo **vý**, n. pr. **vyhodit**, **výbor**, **výklad**. V koreňoch slôv píše sa však obyčajne **vi**, n. pr. **viset**, **viná**. d) Okrem toho ešte v nasledujúcich slovách, ktoré sa každému z pamäti naučiť treba: **aby**, **by**, **byko**, **bylina**, **bystrý**, **byť**, **bytnosť**, **byvôl**, **čiernobýl**, **dýchať**, **dym**, **dýka**, **dyňa**, **dobytok**, **hmyz**, **hrýzť**, **jazyk**, **kobyła**, **koryto**, **kopyto**, **kryť**, **lyko**, **lysý**, **lýtko**, **my**, **mydlo**, **mysel**, **mykať**, **mýliť**, **myť**, **mýto**, **myš**, **mlýn**, **motýl**, **motyka**, **nazývať**, **ozývať sa**, **obyčaj**, **plyn**, **plytký**, **polynok**, **pýcha**, **pýr**, **pysk** (perna, naproti tomu: **písk** = **hvizd**) **pýtať**, **pytel**, **ryba**, **rýchlosť**, **rým** (kadencia, **Rím** = **sídlo pápeža**), **ryť** (rylom; i **rytec** lebo **krtica ryje**), **rýpať**, **ryšavý**, **stryco**, **stryga**, **sýkať**, **sýkorka**, **syn**, **sypať**, **syr**, **sysel**, **syť**, **trýzniť**, **ty**, **týdeň**, **tylo**, **tovaryš**, **vy**, **vydra**, **výheň**, **výr**, **výskať**, **vysoký**, **vyť** (zavýjať; **viť vence**), **vyza**, **vyžla**, **vľadyka**, **vlyv**, **vplyv**, **zbytok**, **zvyk**; podobne vo všetkých od týchto koreňov odvodených: **bývanie**, **Bystrica**, **mysleť**, **myšlienka**, **zamykať**, **navykať** atď.

Mäkké **I** sa píše: a) V koreni mnohých slôv, kde ho už z výrečnosti ľahko poznať možno: **ľud**, **ľad**, **ľahký**, **ľavý**, **ľúbiť**, **ľútosť**; b) Kde sa za ním stávajúce i vysúva: **veľký** (miesto: **veliký**) **koľký**, **kdekoľvek**; c) Vo všetkých od sloviess odvodených podstatných menách, končiacich sa na **tel**, a v temer všetkých na **el**: **Spasiteľ**, **priateľ**, **učiteľ**, **mysel**, **kašel**, **kúpeľ**, **figel**, atď. d) V rozkazovacom spôsobe lebo v tretej osobe mn. čísla takých sloviess, ktoré na **-liť** sa končia, podobne v mnohých od nich odvode-

ných slovách; n. pr. cieľa, chvála; dieľ, cieľ, soľ, vôľa. (Výnimka chvála, pľa). e) V príslovkách a spojkách, končiacich sa na **al**, **ial** a **ul**, lebo na **eľne**, **eľno**; n. pr. dosiaľ, potiaľ, včul, naschvál; pravidelne; zreteľno. f) Vo všetkých od už uvedených na novo odvodených slovách. N. pr. kráľ, kraľovať, kráľovstvo.

Dvojhĺasky **ia**, **ie**, **iu** píšu sa s **i** a nie s **j**: krajanía, umenie, imaniu. Na začiatku slabiky píše sa vždy **j**, ponač dvojhĺaska sama slabiku začínať nemôže, n. pr. jama, vyjaviť (a tiež z-javiť), zajedať, dajú atď.

§. 4. Jedna lebo viac hĺasok naraz spolu vyslovených čini slabiku. Rozoznávame základnie a vedľajšie slabiky. **Základnie** slabiky sú tie, z ktorých smysel slova poznať možno, na pr. **zver**-ienec, **lôž**-ko, **hlav**-ný atď. Z vedľajších slabík volá sa tá, ktorá pred základnou slabikou stojí **predponou**, za ňou stojáca však **príponou**.

§. 5.) Slová môžu byť **jednoslabičné** a **viacslabičné**, n. pr. strom, zviera, minulosť, spravodlivý, zastupiteľstvo; alebo **kmenové** a **odvodené**, n. pr. štát, stôl, stolár, nastoliť: konečne **jednoduché** a **složené**, n. pr. voda, pád; vodopád.

§. 6.) Slabiky rozdeľujú sa v písme nasledovne: a) Spoluhláska, stojáca medzi dvoma samohláskama, priberá sa k nasledujúcej slabike: že-na, po-le-no. b) Dve lebo viac spoluhlások medzi dvoma samohláskama, nedelia sa od seba, môže-li nimi nejaké slovo počínať, n. pr. u-zdraviť, ti-skárňa, te-plo, bá-snik. Výnimku činia spoluhlásky **l**, **n**, **ň**, **r**, ktoré sa vždy k predchádzajúcej samohláske priberajú, n. pr. sil-ný, von-kajší, per-ník, bar-va. c) Stojá-li vedľa seba spoluhlásky, nimiž slovo začínať sa nemôže, prípojí sa prvá spoluhláska k predchádzajúcej, ostatnie však spoluhlásky k nasledujúcej samohláske, n. pr. ov-ca, pas-ca, kreh-kosť, pal-čivý. d) V složeninách delia sa čiastky dľa jejich slozenia, n. pr. noc-lah, kolo-vrat, poludnie. e) Dve samohlásky, netvoría-li dvojhĺasku, delia sa od seba, n. pr. No-e, Mari-a, famili-a, na-učenie.

§. 7. Slovenská reč v jednom a tom istom slove vo dvoch jedna po druhej nasledujúcich slabikách dve dlhé samohlásky netrpí; preto skracaie sa vždy v druhej slabike prichodiaca, čo i pôvodne dlhá samohláska, na pr. krásny, domáci (namiesto: krásný, domáci.) Pritom považujú sa všetky dvojhĺasky za dlhé. Výnimku čini dvoj-

hláska ou v 7. páde ženských podst. mien v jedn. čísle; n. pr krásnou, bránou, — a slovo prianie (k rozdielu od: pranie).

§. 8. Vyslovuje-li sa jedna slabika v slove povýšeným hlasom, vravíme o nej že má **prízvuk**. V našej slovenčine padá prízvuk vždy na prvú slabiku, n. pr. život, vábiť, kadidlo, milosrdný. Stojí-li pred slovom **jednoslabičná predložka**, berie táto prízvuk na seba; n. pr. na strome, pri bratovi.

§. 9. Všetky slová, z ktorých slovenský jazyk pozostáva, rozdeliť sa dajú na deväť tried: 1) podstatné meno; 2) prídavné meno; 3) číslovka; 4) zámeno; 5) sloveso; 6) príslovka; 7) predložka; 8) spojka; 9) citoslovo. Prvých päť tried mení v užívaní svoje koncovky, prečo ich i **ohebnými čiastkami reči** nazývame. Všetky ostatnie sú **neohebné** čiastky reči.

Ohýbanie podstatných a prídavných mien, zámen a číslovek volá sa **skloňovaním**, ohýbanie časoslôv menujeme **časovaním**.

Oddelenie prvé.

Tvaroslovie.

I. Ohebné čiastky reči.

1. Podstatné meno.

§. 10. **Podstatné mená** sú slová, ktorými skutočné alebo len myslené osoby lebo veci menujeme. Dľa významu sú **skutočné** alebo **myšlienkové**. Skutočné podstatné mená naznačujú osoby lebo veci smyselné, n. pr. Karol, zvierá, matka, ihla, dieťa. **Myšlienkové** podstatné mená naznačujú osoby alebo veci len myslieť sa dajúce, n. pr. Boh, viera, smiech, pýcha, hlad, pilnosť.

Skutočné podstatné mená delia sa na: a) **mená vlastnie**, označujúce jednotlivé osoby, národy, krajiny, mestá, rieky, hory atď. n. pr. Čestmír, Sládkovič, Trnava, Váh, Karpáty, Európa, Slováci; b) **mená obecné**, ktoré viac osobám lebo veciam naraz prináležia, n. pr. žiak, pes, človek, ruža, kameň atď.

Obečné mená môžu sa ďalej rozdeliť na: a) rodové, naznačujúce jednotlivé osoby alebo veci, ktoré k rovnému rodu lebo druhu patria, n. pr. pes, kôň, kráľ, had, myš; b) hmotné, nimiž menujeme veci, jejichž najmenšia čiastka ešte meno celku nosí, n. pr. mlieko, cukor, drevo, zlato, plátno; c) hromadné, nimiž menujeme množstvo osôb lebo vecí rovného druhu, n. pr. kamenie, lísta, ľud, národ, vojsko.

U podstatných mien rozoznávame: 1) rod, 2) číslo, 3) pád, 4) skloňovanie.

Pravopisná poznámka. Všetky vlastné mená píšu sa veľkou začiatočnou písmenou; tak i meno Boh a všetky naň sa vzťahujúce: Hospodin, Pán, Stvoriteľ. Okrem toho užívajú sa v slovenčine veľké začiatočné písmeny: 1) Na začiatku reči a po puntíku; 2) po otazníku (?) a výkrikníku (!), jestli sa po nich nová veta započína; 3) po dvojbodke (:), keď cudzie slová doslovné užívame; 4) v tituláciách obyčajne každé slovo, n. pr. Vaša Kráľovská Jasnosť; a v listoch všetky zámená, ktoré sa na oslovenú osobu vzťahujú, n. pr. Vám, Tebe, Ty.

§. 11. Rod je trojaký: mužský (ten), ženský (tá) a strední (to).

Číslo je dvojaké: 1) jednotné, keď sa iba o jednej osobe lebo veci vraví, n. pr. otec, stôl, matka; 2) množné, keď je reč o viac osobách lebo veciach, n. pr. otcovia, stoly, matky,

Pozn. U niekoľko podstatných mien zachovalo sa ešte i číslo dvojné. Zväčša užíva sa len o nektorých údoch ľudského tela: oči, uši, ruce, prsá, a s číslovkami dva, oba, dve, obe.

Mnohé vlastné mená, nektoré myšlienkové a hromadné a väčšina hmotných, užívajú sa iba v jednotnom čísle, n. pr. Viedeň, Rymava, pilnosť, vôľa, potešenie, kamenie, vtáctvo.

Len v množnom čísle užívajú sa: 1) daktoré mužské mená na *y*: odpustky, ostatky, hody (ale v inom smysle i: hod Boží; 2) daktoré ženské na *y*, *e*: gajdy, máry, sdávky, poplaky, Čechy, Uhry; nožnice, hromnice, husle, kliešte, dvere, sadze, okuliare; 3) daktoré strednie na *a*: vráta, ústa, plúca, ňadrá.

§. 12. Premeny mien na konci volajú sa pády, a je jich v každom čísle sedem. Pády poznávame z istých otázok.

Prvý pád stáva na otázku: kto? čo? Otec, otcovia,
(pracuje, robia.)

Druhý " " " " či? čia? čie? koho? čo-
ho? Otca, otcov (zá-
stupca).

Tretí " " " " komu? čomu, Otcovi, ot-
com (to ďakujeme)

Štvrtý " " " " koho? čo? Otca, otcov
(lúbiť musíme)

Piaty pád užívame, keď volakoho voláme: Otče! otcovia!

Šiesty pád stáva na otázku: (v) kom? (o) čom? (Vraví o
otcovi, otcoch.

Siedmy " " " " (s) kým? čím? (S) ocom,
otcami.

§. 13. Podstatné meno vo všetkých pádoch pomo-
cou koncoviek meniť, znamená ho skloňovať. Skloňo-
vanie podstatných mien rozoznáva sa podľa rodu a za-
končenia. Dľa týchto známok máme: tri skloňovania pre
podstatné mená mužského rodu, štyri pre pod-
statné mená ženského rodu, päť pre podstatné mená
stredného rodu.

Prí skloňovaní podstatných mien mužského rodu
treba pozorovať rozdiel medzi menami bytností živých a
neživých, n. pr. vojak, kôň, pes, — dub, haluz, meč atď.

A) Skloňovanie podstatných mien rodu muž- ského.

a) Prvé skloňovanie.

§. 14. K tomuto skloňovaniu patria všetky podstatné
mená mužského rodu zakončené tvrdou lebo obo-
jatnou spoluhláskou, vynímajúc kňaz a peniaz.

Životné. Vzor: chlap.		Neživotné. Vzor: dub.	
Jedn. č.	Mn. č.	Jedn. č.	Mn. č.
1. p. chlap	chlap-i, -ovia	dub	dub-y
2. p. chlap-a	chlap-ov	dub- ta -a	dub-ov
3. p. chlap-ovi, -u	chlap-om	dub-ü	dub-am
4. p. chlap-a	chlap-ov	dub	dub-y
5. p. chlap-e!	chlap-i, -ovia	dub-e!	dub-y!
6. p. chlap-ovi	chlap-och	dub-e	dub-och
7. p. chlap-om	chlap-y, -mi, -ami	dub-om	dub-y, -mi, -ami

Pozn. 1. Všetky viacslabičné vychádzajúce na *-ec* a *-ok* tieto pohybné hlásky *-e* a *-o* vyhadzujú v skloňovaní; n. pr. chlapec, chlapca; riadok, riadku; jazvec, švec a žnec prešmykujú toto *e* a znejú: jazevca, ševca, ženca. Ďalej vyhadzujú pohybné hlásky *-e* a *-o* i mená na *-ol*, *-el*, *-ot*, a *-et*; a nektoré na *-on* a *eň*; osol, osla; kozel, kozlu; ocot, octu; vechet, vechta; bubon, bubnu; sršeň, sršňa. Naproti tomu podržujú jich všetky odvodené prípony *-el*: učiteľ; tak aj popol, topoľ, kostol; hrebeň, jeleň, kepeň, jaseň. Ale vysúvajú *e* i nasledujúce slová: deň, keľ, ker, o v o s, peň, pes, sen, a šev. Vidno, že sa táto poznámka vzťahuje i na nasledujúce vzory skloňovania mužských podstatných mien, ku ktorým patriace mnohé slová tu prichádzajú.

Chlieb a vietor kráťa *-ie* v skloňovaní do *-e*: chleba, vetru; jednoslabičné s *ô* kráťa toto *ô* na krátke *o*, n. pr. stôl, stolu; nôž, noža.

Pozn. 2. Mená mesiacov a mená miest, vynímajúc tie, čo na — hrad končia, — potom slová: chlieb, chliev, dvor, chomút, jazyk, komín, kostol, koťol, kus, kút, prút, kláštor, mlyn, obed, potok, zákon, život a mn. iné majú v 2. páde jedn. č. *a* miesto *u*. — Na hrdelnice *h*, *ch*, *g*, *k* vychádzajúce majú v 5. a 6. páde jedn. č. *u* miesto *e*. — Boh, duch a človek znejú v 5. páde jedn. č. Bože, duše (ale i duchu) človeče! — Tak podobne všetky životné na *ec* vychádzajúce, n. pr. chlapec, chlapče! (porovnaj predošlú poznámku o vysúvaní.) — Človek skloňuje sa v mn. čísle: 1. ľudia, 2. ľudí, 3. ľudom, 4. ľudí, 5. ľudia, 6. ľuďoch, 7. s ľuďmi. — Boh a duch v 3. p. jedn. č. prijímajú len *u*. — Životné na *k* toto v 1. a 5. p. mn. č. menia na *e*, k. pr. Slováč, Slováci; vták, vtáci; *ch* ale premeňuje sa na *s*: Čech, Česi; lenoch, lenosi.

b) Druhé skloňovanie.

§. 15. Do tohoto skloňovania patria všetky mužské podstatné mená, mäkkou spoluhláskou zakončené, a slová kňaz a peniaz.

Životné. Vzor: muž.		Neživotné. Vzor: meč.	
Jedn. č.	Mn. č.	Jedn. č.	Mn. č.
1. p. muž,	muž-i,-ia,-ovia	meč,	meč-e
2. p. muž-a	muž-ov	meč-a	meč-ov
3. p. muž-ovi,-u	muž-om	meč-u	meč-om
4. p. muž-a	muž-ov	meč	meč-e
5. p. muž-u!	muž-i,-ia,-ovia!	meč-u!	meč-e!
6. p. muž-ovi,-u	muž-och	meč-i	meč-och
7. p. muž-om	muž-i,-mi.	meč-om	meč-i,-mi.

Pozn. Plač má v 2. p. jedn. č. plaču. — Host, kôň a peniaz tvoria 2. p. mn. č. s *ť*: hostí, koní, peňazi. — 2. p. mn

č. peniazov užíva sa len vtedy, keď označuje rozličné druhy peňažné. — Životné neosobitné prijímajú často v 6. p. jedn. č. *é* miesto *-ovi*: na koni, na jeleni. — Týždeň má v mn. p. týdne. — Složenina vesmír (universum) nemá mn. č. a skloňuje sa v jedn. č. nasledovne: 1. vesmír, 2. všehomíru, 3. všemumíru, 4. vesmír, 5. vesmíru! 6. o všemmíre, 7. s všimmírom. —

c) Tretie skloňovanie.

§. 16. K tomuto skloňovaniu patria všetky mužské podstatné mená, ktoré sa končia samohláskou *a* lebo *o*. — Obsahuje dva vzory: 1) keď je pred posledňou samohláskou tvrdá spoluhláska, 2) keď je pred ňou *c* alebo iná mäkká spoluhláska.

Vzor: sluh a.

Jedn. č.	Mn. č.
1. p. sluh-a	sluh-ovia
2. p. sluh-u-y	sluh-ov
3. p. sluh-ovi	sluh-om
4. p. sluh-u	sluh-ov
5. p. sluh-o!	sluh-ovia!
6. p. sluh-ovi, -u	sluh-och
7. p. sluh-om	sluh-y, -mi, -ami.

Vzor: súdca

Jedn. č.	Mn. č.
súd-ca	súde-ovia
súde-u	súde-ov
súde-ovi	súde-om
súde-a-, -u	súde-ov
súde-o!	súde-ovia!
súde-u, -ovi	súde-och
súde-om	súde-i, -mi, -ami.

B) Skloňovanie podstatných mien rodu ženského.

a) Prvé a druhé skloňovanie.

§. 17. Ku týmto skloňovaniám patria všetky ženské podstatné mená, končiace sa na *a*; a sice k prvému prináležia i slová len v množnom čísle užívané, na *y* zakončené; k druhému tiež len v mn. č. užívané, vychádzajúce na *e*. (Vidz §. 11. v Poznám.) Vzor ryba má má pred týmto ostatným *a* tvrdú, — vzor duša ale má mäkkú spoluhlásku.

Vzor: ryba.

Jedn. č.	Mn. č.
1. p. ryb-a	ryb-y
2. p. ryb-y	ryb
3. p. ryb-e	ryb-ám
4. p. ryb-u	ryb-y
5. p. ryb-o!	ryb-y!
6. p. ryb-e	ryb-ách
7. p. ryb-ou	ryb-ami

Vzor: duša.

Jedn. č.	Mn. č.
1. p. duš-a	duš-e
2. p. duš-e	duš-í
3. p. duš-i	duš-iam
4. p. duš-u	duš-e
5. p. duš-o!	duš-e!
6. p. duš-i	duš-iach
7. p. duš-ou	duš-ami

Poznam. Hláska *e* považuje sa v týchto skloňovaniach za tvrdú. — 2. pád mn. č. tých mien, ktoré idú dľa vzorky ryba, tvorí sa vynechaním koncovky *-a*, predlžiac spolu samohlásku predchádzajúcej slabiky, jestli bola krátkou; bola-li však dlhou, zostáva bez zmeny: ryba, rýb; šata, šiat; krava, kráv; svieca, sviec; brána, brán. — Je-li však už v predposlednej slabike dlhá samohláska lebo dvojhláska, zostane poslednia samohláska krátkou: zábava, zábav; priehrada, priehrad. — Zostanú-li po vynechaní ostatnieho *a* dve ťažko vysloviteľné spoluhlásky, vkladá sa medzi ne *-o*, *-e*, *-ie*: hriadka, hriadok; vážka, vážek; matka, matiek; kráľovna, kráľovien. — 3. p. mn. č. býva krátky, *-am*, nachádzali sa v predchádzajúcej slabike dlhá samohláska: brána, bránam; tak podobne i 6. p. mn. č. — Gazdina, stryna, kráľovna a iné na *-ina* lebo *-ovna* majú v 2. a 3. jedn. č. *-ej*: gazdinej, kráľovnej. — Pani, stojí-li jako prístavok pri druhom podstatnom mene (jako titul,) nesklonuje sa; n. pr. pani sestra, pani sestre, s pani sestrou; — stojí-li však samo, sklonuje sa nasledovno: J. č. 1. pani, 2. panej, 3. panej, 4. paňu, 5. pani, 6. panej, 7. paňou. — Mn. č. 1. panie, 2. panií, 3. paniam, 4. panie, 5. panie, 6. paniach, 7. paniami.

b) Tretie a štvrté skloňovanie.

§. 18. Sem patria všetky spoluhláskami zakončené ženské podst. mená, a sice k tretiemu skloňovaniu (zem) všetky na *v, m, n, l, ož, eš, ež, št*, a slová *obec, pec*; k štvrtému však všetky ostatnie na *d, t, č, š, z, ž, dz, c, s, r, l, st*.

Vzor: zem.

Jedn. č.	Mn. č.
1. p. zem,	zem-e
2. p. zem-e	zem-í
3. p. zem-i	zem-iam
4. p. zem,	zem-e
5. p. zem!	zem-e!
6. p. zem-i	zem-iach
7. p. zem-ou	zem-ami

Vzor: kosť.

Jedn. č.	Mn. č.
1. p. kosť	kosť-i
2. p. kosť-i	kosť-í
3. p. kosť-i	kosť-ám
4. p. kosť	kosť-i
5. p. kosť!	kosť-i
6. p. kosť-i	kosť-ách
7. p. kosť-ou	kosť-ami

Pozn. Všetky vychádzajúce na *-seň, -šeň, -zeň, -ev* vyhadzujú v skloňovaní toto pohybné *e*: báseň, básne; kázeň, kázne; cirkev, cirkve. — I faleš a lož majú: faleš, lže; české ale má: cti. — Mat, lebo mati, prijíma ku kmeňu *mať* slabiku *er*, tak že povstáva nový kmeň *mater*, ktorý sa sklonuje dľa *zem*.

C) Skloňovanie podstatných mien rodu strednieho.

a) Prvé a druhé skloňovanie.

§. 19. K prvému skloňovaniu patria všetky strednie podstatné mená, vychádzajúce na *o* a len v množnom č. užívané na *a*: vráta, ustá atď.; dla druhého skloňovania idú všetky strednie podst. mená, zakončené na *e*.

Vzor: slovo

Jedn. č.	Mn. č.
1. p. slov-o	slov-á
2. p. slov-a	slôv
3. p. slov-u	slov-ám
4. p. slov-o	slov-á
5. p. slov-o!	slov-á!
6. p. slov-e, -u	slov-ách
7. p. slov-om	slov-y, -ami, -mi

Vzor: pole.

Jedn. č.	Mn. č.
1. p. pol-e	pol-ia
2. p. pol-a	pol-í
3. p. pol-u	pol-iam
4. p. pol-e	pol-ia
5. p. pol-e!	pol-ia!
6. p. pol-i	pol-iach
7. p. pol-om	pol-i, -mi, -ami.

Pozn. Podst. mená, idúce dla vzoru „slovo“ tvoria 2. p. mn. č. podobne jako ženské podst. mená, idúce dla vz. „ryba“.
— Mená vychádzajúce na *-sko* po vyhodení koncovky *-o* nekladujú nič medzi sk. n. pr. ohnisko, ohnísk; vojsko, vojsk.
— Mnohé na *-stvo* vychádzajúce tvoria 1. p. jedn. č. i na *-stvie*; tieto skloňujú sa potom dla nasledujúceho vzoru: umenie.

Mnohé podst. mená na *-ce* užívajú sa v 1. p. jedn. č. aj na *-co*; všetky tieto tvoria 2. pád mn. č. dla „slovo“: vrece, vreco, vrieč; plece, pleco, pliec; ohnište, ohnísko, ohníšť.

b) Tretie a štvrté skloňovanie.

§. 20. Dla týchto skloňovaní riada sa strednie podstatné mená a sice dla 3. všetky na *ie* vychádzajúce; dla 4. ale všetky na *í* zakončené.

Vzor: umenie.

Jedn. č.	Mn. č.
1. umen-ie	umen-ia
2. umen-ia	umen-í
3. umen-iu	umen-iam
4. umen-ie	umen-ia
5. umen-ie	umen-ia
6. umen-í	umen-iach
7. umen-ím	umen-iami

Vzor: plemä.

Jedn. č.	Mn. č.
1. plem-ä	plem-ená
2. plem-eňa	plem-ien
3. plem-eňu	plem-enám
4. plem-ä	plem-ená
5. plem-ä	plem-ená
6. plem-eni	plem-enách
7. plem-eňom	plem-eny, -enami

Pozn. Mnohé zo slôv k 3. skloňovaniu patriacich neužívajú sa v mn. č., pretože zväčša hromadné súc, už v jedn. č. mnohosť znamenajú. — Slová na *-ŕ* prijímajú často miesto tohoto *-ŕ* koncovku *-eno*: plemeno, semeno; — a skloňujú sa potom dla slovo.

c) Piate skloňovanie.

§. 21. K tomuto skloňovaniu patria všetky strednie, mladé živé bynosti vyznamenávajúce podstatné mená, na *-a* zakončené; n. pr. haďa, kura, zviera atď., a nektoré na *-ŕ*, jako: hrábä, holúbä atď.

Vzor: kniež-a.

Jedn. č.	Mn. č.
1. p. kniež-a	kniež-atá
2. p. kniež-aťa	kniež-at
3. p. kniež-aťu	kniež-atom
4. p. kniež-a	kniež-atá
5. p. kniež-a	kniež-atá
6. p. kniež-ati	kniež-atách
7. p. kniež-aťom	kniež-aty,-ami.

Pozn. Mnohé z týchto podst. mien rady mávajú i nasl. mn. č. na *-ence*: 1. kurence; 2. kureniec; 3. kurenciam, *-om*; 4. kurence; 5. kurence; 6. kurenciach, *-och*; 7. kurenci, *-ami*. — Dieťa má v mn. č. 1. deti, dietky; 2. detí, dietok; 3. deťom, dietkam; 4. deti, dietky; 5. deti, dietky; 6. deťoch, dietkach; 7. deťmi, dietkami.

D) Skloňovanie mien cudzích.

§. 22. Podstatné mená latinské a gräcke, vychádzajúce na *es* lebo *us* odvrhujú túto koncovku a skloňujú sa dla toho, či sú životné, lebo neživotné, podľa chlap, lebo dub. Demosthenes, Demosthena; ritus, rita. — Na *is* lebo *os* zakončené zadržujú túto koncovku a idú dla chlap: Dafnis, Dafnisa; Minos, Minosa; — na *o* vychádzajúce vkladajú spoluhlásku *n* medzi toto *o* a pádovú prívěsku: Cicero, Cicerona; a skloňujú sa tiež podľa chlap. Tak podobne deje sa i s menom Noe, ktoré však pred pádovou prívěskou spoluhlásku *m* prijíma: Noe, Nõema. — Vychádzajúce na *-um* a *-ium* odhadzujú túto koncovku (okrem 1., 4. a 5. p. jedn. č.) a skloňujú sa dla vzorky pole.

Ženské vlastné mená vychádzajúce na *-as* lebo *-is* namiesto tohoto ostatného *s* dostávajú pred pádovou príveskou *d* a skloňujú sa podľa ryba: Pallas, Pallady; — na *o* vychádzajúce prijímajú pred pádovou príveskou *n*, a idú takže podľa ryba.

Maďarské vlastné mená vychádzajúce na spoločné skloňujú sa dľa chlap lebo; muž; vychádzajúce na *-a* dľa sluha lebo súdca; vychádzajúce na *-i* lebo *-y* dľa prídavných mien, tak podobne i na *-e* vychádzajúce: Kende, Kende-ho, Kendemu, Kendeho, atď. — Končiac sa na *-o* lebo *-u* vkladajú za touto ostatňou samohláskou *-v* a idú dľa chlap: Laššú, Laššú-va, Laššú-vovi atď.

E) Skloňovanie podst. mien len v duále užívaných.

§. 23. Dvojné číslo (duál) zachovalo sa úplne lebo z čiastky u tých podst. mien, nimiž dvojité čiastky ľudského tela menujeme: oči, uši, ruce, kolená, rty, prsá.

Tvary týchto slôv v mn. p. užívané majú iný význam n. pr. oká (u siete, morské oká, u pleteniny, na polievke;) uchá (u hrncov, ihiel.)

1. p. oči	uši	ruce	Tak podobne i n o z e.	prsá	rty
2. p. očí, -ú	uší-ú	rukú		prsú	rtú, -ov
3. p. očiam	uším	rukám		prsám	rtom
4. p. oči	uši	ruce		prsá	rty
5. p. oči	uši	ruce		prsá	rty
6. p. očiach	ušiach	rukách		prsách	rtách
7. p. očima	ušima	rukama.		prsama	rtoma.

2. Prídavné meno.

§. 24. Prídavné mená sú slová, ktoré naznačujú vlastností osôb lebo vecí. S podstatným menom shodujú sa v rodu, čísle a páde, n. pr. dobrotivý knieža, laskavá matka, voňavé kvietko. — Dľa významu sú prídavné mená: 1) jakostné, nimiž sa vlastnosti osôb lebo vecí znamenajú: pekný, široká, úrodné; 2) prisvojovacie, ktoré ukazujú, komu čo náleží: bratrov klobúk, rychtárova zahrada; matkino veno; 3) odťažené, naznačujúce, od koho lebo od čoho niečo pochádza, na

koho lebo načo sa niečo vzťahuje: zlatý prsteň, husacie perie, letošnia zima.

§. 25. Dľa zakončenia sú prídavné mená: 1) určité, končiace sa v mužskom rode na *-ý* lebo *-í*, v ženskom na *-á* lebo *ia*, v sredňom na *é* lebo *ie*; 2) neurčité, vychádzajúce v mužskom rode na *-ov* lebo *-in*, v ženskom na *-a* v sredňom na *-o*. Okrem prisvojovacích: otcov, matkin a p. patria sem ešte tieto štyri: hoden, dlžen, rád, vinen.

§. 26. U prídavných mien pozorovať treba na skloňovanie a stupňovanie.

a) Prvé skloňovanie.

§. 27. Dľa tohoto skloňovania idú všetky prídavné mená, ktoré pred *-ý*, *-y*; *-á*, *-a*; *-é*, *-e*; tvrdú spoluhlásku majú. Tak podobne i všetky podstatné mená na *-ý*, *-á*, *-é*, lebo *-y*, *-a*, *-e*, vychádzajúce: slúžny, zlatý, komorná, služné, jarmočné.

Vzor: dobrý, -á, -é.

Jedn. číslo.

Mužského rodu.	ženského rodu.	Strednieho rodu.
1. p. dobr-ý	dobr-á	dobr-é
2. p. dobr-ého	dobr-ej	dobr-ého
3. p. dobr-ému	dobr-ej	dobr-ému
4. p. dobr-ého, -ý	dobr-ú	dobr-é
5. p. dobr-ý	dobr-á	dobr-é
6. p. dobr-om	dobr-ej	dobr-om
7. p. dobr-ým.	dobr-ou.	dobr-ým

Množné číslo.

1, p. dobr-í, -é	dobr-é	
2. p. dobr-ých	dobr-ých	
3. p. dobr-ým	dobr-ým	
4. p. dobr-ých, -é	dobr-é	Jako v ženskom rode.
5. p. dobr-í, -é	dobr-é	
6. p. dobr-ých	dobr-ých	
7. p. dobr-ými	dobr-ými	

Pozn. 1) Kde pri jednom páde dve koncovky stoja, platí prvá z nich v jedn. č. životným v mn. č. len osobným, druhá v oboch číslach neživotným, a v množn. č. i život-

ným neosobným. Toto poznamenanie vzťahuje sa na všetky skloňovania prídavných mien, čísloviek a zámen.

Pozn. 2. Dľa tohoto vzoru idú i vlastné rodinné mená zakončené na -ský a -ý s tým podotknutím, že jestli je pred -y samohláska alebo druhá spoluhláska než *k* užíva sa v 2. 3. a 6. p. jedn. č. -yho, -ymu, -ym atď.: Szalay-ho, Szalay-mu atď. — Nezmenené príd. m. jako Tvrdý, Pyšný a všetky na -ský majú: Pyšného, Pyšnému atď.

b) Druhé skloňovanie.

§. 28. Dľa tohoto idú všetky prídavné mená, ktoré pred *-í, -ia, -ie* lebo *-i, -a, -e* na konci mäkkú spoluhlásku majú. — Taktiež podstatné: výberčí, starejší atď. a rodinné Kubáni, Molčáni. — Tieto ostatnie mávajú obyčajne v 2. 3. 6. p. jedn. č. *-iho, -imu, -im*.

Vzor: Boží, -ia, -ie.

	Jedn. č.		
Mužský r.	Ženský r.		Strední r.
1. p. boží	božia		božie
2. p. božieho	božej		božieho
3. p. božiemu	božej		božiemu
4. p. božieho, -í	božiu		božie
5. p. boží	božia		božie
6. p. božom	božej		božom
7. p. božím	božou		božím

Množné č.

1. p. boží, -ie	božie	
2. p. božích	božích	
3. p. božím	božím	
4. p. božích, -ie	božie	Jako v ženskom
5. p. boží, -ie	božie	rode.
6. p. božích	božích	
7. p. božími	božími.	

c) Tretie skloňovanie.

§. 29. Ku tomtu skloňovaniu patria všetky prisvojovacie prídavné mená na *-ov, -ova, -ovo*; a na *-in -ina, -ino*.

Vzor; Synov,-ova,-ovo.

Jedn. číslo.

Mužský rod.	Ženský rod.	Střední rod.
1. p. synov	synov-a	synov-o
2. p. synov-ho	synov-ej	synov-ho
3. p. synov-mu	synov-ej	synov-mu
4. p. synov-ho, synov	synov-u	synov-o
5. p. synov,	synov-a	synov-o
6. p. synov-om	synov-ěj	synov-om
7. p. synov-ym	synov-ou	synov-ym

Množné číslo.

1. p. synov-í,-e	synov-é	Jako v ženském rode.
2. p. synov-ych	synov-ých	
3. p. synov-ym	synov-ym	
4. p. synov-ych,-e	synov-é	
5. p. synov-í,-e	synov-é	
6. p. synov-ych	synov-ých	
7. p. synov-yi	synov-yi	

Pravopisná poznámka. Rodinné mená ženských majú dvojakú koncovku: a) krátku pre nevydané ženské; panna (panička) Smekalova, Chlebičková, Zahradníková, a skloňujú sa dľa 3. skloňovania príđ. mien; b) dlhú pre vydaté ženské; pani Smekalová, Zahradníková, vdova Chlebičková, a skloňujú sa dľa 1. skloňovania príđ. mien.

d) Stupňovanie príđ. mien.

§. 30. Väčšie lebo menšie množstvo vlastnosti pri osobách lebo veciach vyjadrujeme stupňovaním príđavného mena. — Príđavné mená majú tri stupne

Prvý stupeň lebo položiteľ (positív) je obyčajný, nezmenený tvar príđavného mena, ktorý prisudzuje predmetu vlastnosť bez všetkého srovnávania: kameň je tvrdý, Hron je kalný. — Druhý stupeň lebo srovnávateľ (comparatív) naznačuje väčšiu lebo menšiu mieru vlastnosti, srovnáme-li jeden predmet s druhým: Železo je tvrdšie než kameň; Morava je kalnejšia než Hron. — Tretí stupeň čili svrchovateľ (superlatív) znamená najväčšiu lebo najmenšiu mieru vlastnosti, jestli viac predmetov spolu porovnáme: Diamant je najtvrdší

a nadrahaší kameň. Dunaj je najväčšia rieka v Uhorsku.

Druhý stupeň tvorí sa z prvého priemenou koncovky *-ý, -á, -é*, do *-ší, -šia, -šie*, alebo do *-ejší, -ejšia, -ejšie*: tvrdý, tvrd-ší; milý, mil-ejší; nový, nov-ší, nov-ejší. — Na *-ký, -oký, -eký* vychádzajúce odhadzujú tieto prípony celé a prijímajú k pozostalému kmenu *-ší, -šia, -šie*, pred čím sa mení *s* do *š*, a *z* do *ž*: hladký, hladší; hlb-oký, hlbší; níz-ky, nižší; ďaleký, ďal-ší. — Horký, trpký, rezký a krehký majú však hork-ejší, trpk-ejší, rezk-ejší, krehk-ejší. — Tie prídavné mená, ktoré majú pred *-ný* a *-rý* samohlásku, berú vždy len *-ší*: starý, starší; planý, planší. — Dlhá pňová samohláska niekedy v stupňovaní sa kráti: krátky, kratší; nízky, nižší; biely, belší. — Nepravideľne stupňujú sa: krásny, krajší; dobrý, lepší; zlý, horší; veľký, väčší; malý, menší.

Tretí stupeň tvorí sa z druhého predložením predpony *naj*.

Stupňovať sa nedajú: a) Príd. mená takú vlastnosť vyznamenávajúce, ktorá sa už vo väčšom stupni myseľ nedá: večný, celý, mrtvý; b) prisvojovacie na *-ov* a *-in*, a od zvieracích mien odvodené: hadí, holubí, husací; c) hmotné: zlatý, drevený; d) dejné a bytné: sediaci, píšuci.

Niekedy opisuje sa tretí stupeň predložením predpony pri- lebo slovíčka veľmi a p. ku prvému stupňu: pridobry, pridrahy; veľmi vzácny; nadmieru krásny.

3. Číslovka.

§. 31. Číslovky naznačujú počet osôb lebo vecí. Udávajú-li počet určito a zovrubno, volajú sa určitými: jedon, sto, piaty, desaťkrát; naznačujú-li však počet neurčito, neisto, zovú sa číslovkami neurčitými: mnoho, málo, ostatní, všetko.

§. 32. Určité číslovky sú: a) základné, na otázku koľko? Jedon, dva, tridsať, tisíc, million; b) riadové, na otázku koľký, -á, -é? Prvý, druhý, tridsiaty, stý, tisíci; c) druhové, na otázku koľkoraký, -á, -é? jed-

naký, dvojaký, trojaký, štvoraký, dvadsatoraký; d) hromadné, na otázku kolko ro? dvojo, trojo, štvoro, päťoro, dvanásoro; e) násobné, na otázku kolko násobný, -á, -é? jednoduchý, dvojnásobný, desaťnásobný; f) opakovanie na otázku koľko razy? koľko krát? Raz, dvakrát, desaťrazy, stokrát atď.

§. 33. Vyjmúť hromadné a opakovanie, ktoré sú neskloniteľné, všetky ostatné číslovky sa skloňujú a sice riadové, druhové a násobné dla „dobrý“ lebo „boží“; zo základných sto dla slovo; tisíc dla meč; million dla dub. — Jeden, dve, tri a štyri majú svoje vlastné skloňovania a sice:

I. V z o r.

Jednotné číslo.

Mužský r.	Ženský r.	Strední r.
1. p. jed-en	jed-na	jedn-o
2. p. jedn-oho	jedn-ej	jedn-oho
3. p. jedn-omu	jedn-ej	jedn-omu
4. p. jedn-oho, jeden	jedn-u	jedn-o
5. p. jed-en	jed-na	jedn-o
6. p. jed-nom	jedn-ej	jedn-om
7. p. jedn-ým	jedn-ou	jedn-ým

Množné číslo.

1. p. jedn-i, y	jedn-y
2. p. jedn-ých	jedn-ých
3. p. jedn-ým	jedn-ým
4. p. jedn-ých,-y	jedn-y
5. p. jedn-i,-y	jedn-y
6. p. jedn-ých	jedn-ých
7. p. jedn-ými	jedn-ými

Jako v ženskom rode.

II. V z o r.

Mužský r.	Žens. a stred. r.		
1. p. dv-a,-aja	dv-e	tr-i,-aja	štyr-ia,-i
2. p. dv-och	dv-och	tr-och	štyr-och
3. p. dv-om	dv-om	tr-om	štyr-om
4. p. dv-och,-a	dv-e	tr-och,-i	štyr-och,-i

5. p. dv-a	dv-e	tr-i	štyr-ia,-i
6. p. dv-och	dv-och	tr-och	štyr-och
7. p. dv-oma	dv-oma	tr-omi,-oma	štyr-mi,-ma

Poz. Dla dva skloňuje sa i o b a. — Osobné majú v 1. p. dvaja, traja, štyria, piati. —

4. Zámeno.

§. 34. Zámená sú slová, ktoré zastupujú miesto podstatných mien, aby sa tieto opakovať nemusely. — Dla významu sú zámená: 1) osobné: ja, ty, on, ona, ono; my, vy, oni, ony a zvrtné sa; 2.) prisvojovacie: môj, tvoj, jeho, náš, váš, jejich, a zvrtné svoj; 3.) ukazovacie: ten, tento, onen; tá, to, táto; tenže, táže, tože; 4.) opytovacie: kto? a čo? prvé na osobu, druhé na vec sa vzťahujúce; 5.) poťažné; ktorá, ktoré; 6.) neurčité: jaký, taký, iný, inší, inakší, nektorý, každý, žiadon.

§. 35. Osobné zámená kladú sa na mieste mien osôb lebo vecí, n. pr.: Karol prosil otea, aby mu kúpil čítanku. Ja som jej dal knihu, nie ty. — Rozoznávame tri osoby: prvá, ktorá hovorí: ja, my; druhá ku ktorej sa hovorí: ty, vy; tretia, o ktorej sa hovorí: on, ona, ono; oni, ony. — Ja, ty skloňuje sa nasledovne:

Jedn. č.		Mn. č.	
1 p. ja	ty	my	vy
2. p. mňa, ma	teba, ťa	nás	vás
3. p. mne, mi	tebe, ti	nám	vám
4. p. mňa, ma	teba, ťa	nás	vás
5. p. ja	ty	my	vy
6. p. mne	tebe	nás	vás
7. p. mňou	tebou	nami	vami

✓ P o z n a m. Sem patrí i zvrtné zámeno seba (sa), ktoré sa ku všetkým osobám hodí a podľa ty skloňuje. 1. p. v jedn. č. nemá a mn. č. je celkom rovné jednotnému.

Zámeno tretej osoby skloňuje sa takto:

	Jedn. číslo.		
	Mužský r.	Ženský r.	Strední r.
1. p. on		ona	ono
2. p. jeho		jej	jeho

3. p. jemu, mu	jej	jemu, mu
4. p. jeho, ho	ju	jeho, ho
5. p. on	ona	ono
6. p. ňom	nej	ňom
7. p. ním	ňou	ním

Množné číslo.

1. p. oni, -y	ony	
2. p. jich	jich	
3. p. jim	jim	
4. p. jich	jich	Jako v ženskom rode.
5. p. oni, -y	ony	
6. p. nich	nich	
7. p. nimi	nimi	

Poznam. 1.) On, ona, ono po predložkách mení v 2.—4. p. patrne *j* do *n*: od neho, k nej, za ňu, pre nich; v 4. p. mn. č. okrem mužských životných osobných užíva sa po predložkách všade *ne* namiesto nich. — V. 4. p. mužských užíva sa po predložkách niekedy i zkráteného tvaru *ň*: naň, zaň, preň, skrzeň, atď.

Pozn. 2. Širších tvarov mne, tebe, sebe, jemu, mňa, teba, seba, jeho užívame, keď hovoríme s dôrazom, alebo keď pred nimi predložka stojí: Mňa prišiel nazreť a nie teba. Naproti sebe bývali.

§. 36. Prisvojovacie zámená udávajú, ktorej osobe čo náleží a srovnávajú sa s podstatným menom, ku nemu patria, v rodu, čísle a páde. — Môj, tvoj, svoj, náš, váš sú sklonné, jeho, jej a jich sú nesklonné.

Jedn. č.

Mužský r.	Ženský r.	Strední r.
1. p. môj	moj-a	moj-e
2. p. moj-aho	moj-ej	moj-aho
3. p. moj-amu	moj-ej	moj-amu
4. p. moj-aho, môj	moj-u	moj-e
5. p. môj	moj-a	moj-e
6. p. moj-om	moj-ej	moj-om
7. p. moj-ím	moj-ou	moj-ím

Množné číslo.

1. p. moj-i	moj-e
2. p. moj-ich	moj-ich

3. p. moj-im	moj-im	
4. p. moj-ich	moj-e	Jako v ženskom
5. p. moj-i	moj-e	rode.
6. p. moj-ich	moj-ich	
7. p. moj-ími	moj-ími	

Pozn. Tak skloňuje sa i tvoj, -a, -e; svoj, -a, -e; náš, -a, e. — Namiesto mojeho, môjmu uživa sa často môjho, môjmu; a tak i tvojho, svojmu, nášho, vášmu.

§. 37. Ukazovacie zámená skloňujú sa dla jedon, jedna, jedno; opytovacie kto? a čo? nasledovne: 1.) kto? čo? 2.) koho? čoho? 3.) komu? čomu? 4.) koho? čo? 5.) (nemajú); 6.) kom? čom? 7.) kým? čím? — Poťažné zámeno: ktorý, -á, -é skloňuje sa dla dobrý, -á, -é; neurčité zámená skloňujú sa dla dobrý, alebo dla boží.

5. Sloveso.

§. 38. Slovesá čili časoslová sú slová, ktoré udávajú, že osoba lebo vec volačo činí, lebo že sa s ňou volačo deje. Rozoznávame podmetné, predmetné, zvratné, neosobné a pomocné slovesá.

Podmetné slovesá naznačujú, že činnosť u podmetu zostáva a na žiadnu druhú osobu lebo vec neprechodí: Jablň kvitne. Lastovičky odletely. Voda teče. — Predmetné slovesá sú buď prechodné, buď neprechodné. U všetkých vzťahuje sa činnosť na druhú osobu lebo vec. Prechodné mávajú u seba 4. pád bez predložky, alebo, sú-li záporné, často i 2. pád: Matka krája chlieb. Nemáme peňazí. Neprechodné majú u seba 4. pád s predložkou, alebo daktorý druhý pád s predložkou alebo i bez nej: Dôveruj v Boha. Nepohrdaj blížnym svojim.

Zvratné slovesá naznačujú, že sa činnosť k podmetu vracia a majú pri sebe vždy zvratné zámeno: Nauč sa svoju úlohu! Modli sa a pracuj! — Neosobné slovesá oznamujú, že sa vôbec volačo deje bez ohľadu na osoby lebo veci, od nichž dej pochádza: blýska sa, prší, hrmí, svitá. — Pomocné slovesá pomáhajú k časovaniu iných slovies; v slovenskej mluve poznáme iba jedno pomocné sloveso: byť.

Pri každom slovese na šesť vecí pozorovať treba: 1.) na tvar (smysel) 2.) čas, 3.) číslo, 4.) osobu, 5.) spôsob, a 6.) časovanie.

§. 39. Tvar čili smysel je dvojaký: činný, keď osoba lebo vec sama voľačo koná, a trpný: keď sa s osobou lebo vecou voľačo stáva. Len prechodné slovesá majú činný i trpný tvar.

§. 40. Čas je trojaký: prítomný, minulý a budúci. — Lež slovesá označujú tiež, jak dlho vyslovený dej drvá (trvácnosť deju) a dla toho rozoznávame slovesá dokonavé a nedokonavé.

Dokonavé slovesá vyslovujú dej jakožto výkon okamžitý, ukončený. Ony sa delia na a.) okamžité, jejichž dej v okamžiku vzniká a hned zase prestáva: dám, strelím, hodím, pustím; — b.) končiace, vyjadrujúce, že sa dej vo svojom trvaní končí: donesiem, zastrelím, zahodím, vyvediem. — Nedokonavé slovesá oznamujú stav a činnosť podmetu, ktorá buď bez prestania trvá, alebo s prestávkami sa opakuje. Ony môžu byť: a.) počínajúce, menujúce stav, ktorý sa iba započína: badám, slepnem, šediviem, padám; b.) trvácné, menujúce dej bez prestania trvajúci; píšem, bežím, učím sa, zvoním, ležím; c.) opätovacie, naznačujúce dej, jenž bez obmedzenia sa opakuje: liehavam, behavam, chodievam, brávam.

§. 41. Číslo je jednotné lebo množné; osoba je trojia, vidz §. 35. — Spôsob je štvoraký: ukazovací, žiadací, rozkazovací, a neurčitý; k tomuto posledniemu patria i prechodník a príčastia. — Ukazovací spôsob vyjadruje, že sa skutočne voľačo deje: Slnko svieti. — Žiadací spôsob vyslovuje nejakú žiadosť, pochybnosť lebo výminku: Keby len slnko svietilo! — Rozkazovací užíva sa, keď nejaký rozkaz na javo dávame: Svieť slniečko, svieť! — Neurčitý spôsob vyjadruje činnosť bez udania osoby lebo veci, a končí sa vždy na *-ť*: ísť, robiť, padnúť, milovať. — Prechodník užíva sa len ku skracovaniu príslovkových viet, a vychodí vždy na *c*: píšuc, chodiac, vedúc. — Príčastia, pomocou ktorých tvoria sa složené časy, sú dve: a.) čin-

né, vychádzajúce na **l**: modlil, -a, -o; viezol, -la, -lo; b.) trpné, končiace na -tý, -tá, -té, lebo -ný, -ná, -né: bitý, -á, -é; volaný, -á -é.—

§. 42. Korene slovies sú dvojnásobné: otvorené a zatvorené. — Tento koreň volá sa otvoreným, končí-li sa na samohlásku, zatvoreným ale, končí-li sa na spoluhlásku. Vi-núť, bi-t, hy-núť majú otvorené, viez-t, krad-núť, čin-iť zatvorené korene. Dľa toho sú aj slovesá dvojnásobné, otvoreného totiž a zatvoreného koreňa. —

Dľa toho, jako slovesá koncovku neurč. spôsobu **t'** ku koreňu prijímajú, — či bez všetkej spony, či pomocou nejakej samohlásky lebo i celej slabiky, — delíme jich na šesť tried, a každá má svoje vlastné časovanie. Ponevác ale k časovaniu slovies nevyhnutne potrebná je známosť časovania pomocného slovesa, klademe ho tuto na prvom mieste.

§. 43. Časovanie pomocného slovesa: „byť.“

Ukazovací spôsob.

Jednotné číslo.

Množné číslo.

Prítomný čas.

1. som
2. si
3. je

1. sme
2. ste
3. sú

Minulý čas.

1. bol, bola, bolo som,
2. bol, bola, bolo si,
3. bol, bola, bolo,

1. boli, boly, boly sme
2. boli, boly, boly ste
3. boli, boly, boly.

Budúci čas.

1. budem
2. budeš
3. bude

1. budeme
2. budete
3. budú

Rozkazovací spôsob.

1. (chýba) 2. buď,
3. nech je, nech bude.

1. Buďme, 2. buďte,
3. nech sú, nech budú.

Žiadací spôsob.

Prítomný čas.

1. bol, bola, bolo by som,	1. boli, boly, boly by sme
2. bol, bola, bolo by si,	2. boli, boly, boly by ste
3. bol, bola, bolo by	3. boli, boly, boly by.

Neurč. spôsob: byť.

Prechodník: súc. — Príčastie: súci, byvší. —

Poznam. Tak časuje sa i záporné nie som, len že v 3. os. jedn. č. prítomn. času i není, není, niet sa užíva.

§. 44. Prvé časovanie.

Ku tomuto časovaniu patria všetky slovesá otvoreného lebo zatvoreného koreňa, ktoré príponu neurčitého spôsobu *-t'* k tomuto koreňu bezprostredne prijímajú. — Prvším slúži za vzor *bi-t'*, druhým *viez-t'*.

Ukazovací spôsob.

Vzor: Biť.

Vzor: Viezť.

Prítomný čas.

Jedn. č.	Mn. č.	Jedn. č.	Mn. č.
1. bi-jem	1. bi-jeme	1. vez-iem	1. vez-ieme
2. bi-ješ	2. bi-jete	2. vez-ieš	2. vez-iete
3. bi-je	3. bi-jú	3. vez-ie	3. vez-ú

Minulý čas.

1. bil, bila, bilo som	1. bili, byly sme	1. vez-ol, -la, -lo som	1. vez -li, -ly sme
2. bil, -a, -o si	2. bili, -y ste	2. vez-ol, -la, -lo si	2. vez -li, -ly ste
3. bil, -a, -o,	3. bili, -y.	3. vez-ol, la, -lo,	3. vez -li, -ly

Jednoduchý budúci čas.

1. vybijem	1. vybijeme	1. poveziem	1. povezieme
2. vybiješ	2. vybijete	2. povezieš	2. poveziete
3. vybije	3. vybijú	3. povezie	3. povezú

Složený budúci čas.

1. budem	} biť	1. budeme	} biť	1. budem	} viezť	1. budeme	} viezť
2. budeš		2. budete		2. budeš		2. budete	
3. bude		3. budú		3. bude		3. budú	

Rozkazovací spôsob.

1. —	1. bi-me	1. —	1. vezme
2. bi	2. bi-te	2. vez	2. vezte
3. nech bije	3. nech bijú	3. nech vezie	3. nech vezú.

Neurč. spôsob: biť, viesť. — Prechodník: bijúc, vezúc.

Príčastie minulé činné: bil, bila, bilo; bili, bily. — Viezol, viezla, viezlo; viezli, viezly. —

Príčastie minulé trpné: bitý, bitá, bité; bití, bité. — Vezeny, vezená, vezené; vezení, vezené.

Pozn. Žiadačí spôsob tvorí sa z činného príčastia, keď sa mu pridá 1. by som, 2. by si, 3. by; mn. 1. by sme, 2. by ste, 3. by. N. pr. viezol by som, viezol by si, viezol by; viezli by sme, viezli by ste, viezli by. Toto platí pre všetky časovania.

§. 45. Druhé časovanie. (-nú-)

Sem patria všetky tie slovesá otvoreného lebo zatvoreného koreňa, ktoré pred *-t'* v neurčitom spôsobe sponu *-nú* majú. Za vzor platí pre otvorenokoreňové *vi-núť'*, pre zatvorenokoreňové ale *pad-núť'*.

Vzor: vinúť.

Vzor: padnúť.

Ukazovací spôsob.

Prítomný čas.

Jedn. č.	Mn. č.	Jedn. č.	Mn. č.
1. vi-niem	1. vi-nieme	1. pad-nem	1. pad-neme
2. vi-nieš	2. vi-niete	2. pad-neš	2. pad-nete
3. vi-nie	3. vi-nú	3. pad-ňe	3. padnú

Minulý čas.

1. vi-nul, a, o som	1. vinuli, y sme	1. pad-ol, la, lo, som	1. pad-li, y, sme
2. vinul, a, o si	2. viňuli, y ste	2. pad-ol, la, lo, si	2. pad-li, y, ste
3. vinul, a, o,	3. vinuli, y	3. pad-ol, la, lo	3. pad-li, -y.

Alebo tiež celkom pravidelne:

Jedn. č.	Mn. č.
1. pad-nul, -nula, -nulo som;	1. padnuli, -nuly sme atď.

Budúci čas jednoduchý.

1. zaviniem	1. zavinieme	1. zapadnem	1. zapadnem e atď. dla prítomného času.
-------------	--------------	-------------	---

Budúci čas složený.

1. budem vinúť	1. budeme vi-	1. budem pad-	1. budeme
-atď.	núť atď.	núť atď.	padnúť atď.

Rozkazovací spôsob.

1. —	1. viňme	1. —	1. padnime
2. viň	2. viňte	2. padni	2. padnite
3. nech vinie	3. nech vinú	3. nech padne	3. nech padnú

Neurčitý spôsob: vinúť, padnúť. — Prechodník: vinúc, padnúc.

Príčastie min. činné: vinul, -a, -o; vinul-i, -y; pad-ol lebo -nul, -a, -o; pad-li lebo -nuli, -y.

Príčastie min. trpné: vinut-ý, -á, -é; pad-nutý, lebo padlý -á, -é; -í, -é. —

§. 46. Tretie časovanie (-ie, -e)

Do tohoto časovania prináležia všetky slovesá, majúce pred *-t'* v neurč. spôsobe dvojhlásku *-ie*, ktorá sa pri nektorých na *-e* a pred mäkkými spoluhláskami na *-a* premeňuje. K prvším patria: želiť, hľiviť, šedi-vieť; k druhým trpeť, sedieť, kričať, ležať atď.

Vzor: umieť.

Vzor: trpeť.

Ukazovací spôsob.

Prítomný čas.

Jedn. č.	Mn. č.	Jedn. č.	Mn. č.
1. um-iem	1. um-ieme	1. trp-ím	1. trp-íme
2. um-ieš	2. um-iete	2. trp-íš	2. trp-íte
3. um-ie	3. um-ia, -ejú	3. trp-í	3. trp-ia

Minulý čas.

1. umel, -a, -o	1. umeli -y	1. trpel, -a, -o	1. trpeli, -y
som	sme	som	sme
2. umel, -a, -o	2. umeli, -y	2. trpel, -a, -o	2. trpeli, -y
si	ste	si	ste
3. umel, -a -o	3. umeli, -y	3. trpel, -a -o	3. trpeli, -y

Jednoduchý bud. č.

1. doumiem	1. doumieme	1. pretrpím	1. pretrpíme
	atď. dla prítomného času.		

Složený budúci čas.

1. budem umieť atď.	1. budeme umieť atď.	1. budem trpeť atď.	1. budeme trpeť atď.
------------------------	-------------------------	------------------------	-------------------------

Rozkazovací spôsob.

1. —	1. um-ejme	1. —	1. trp-me
2. umej	2. um-ejte	2. trp	2. trp-te
3. nech umie	3. nech umejú, umia	3. nech trpí	3. nech trpia

Neurč. spôsob: umieť, trpeť. — Prechodník: umejúc, trpiac.

Príčastie m. činné: umel,-a,-o;-i,-y; trpe-l,-la, -lo;-li,-ly.

Príčastie m. trpné: ume-ný,-ná,-né;-ní,-né. — Trpe-ný,-ná,-né;-ní,-né.

Pozn. Dľa trpím ide i báť a stáť, a časuje sa bojím, stojím atď. — Držať, kričať má držím, kričím, atď.

§. 47. Štvrté časovanie. (-i-)

K tomuto časovaniu patria všetky slovesá, majúce v neurč. spôsobe pred koncovkou *-t'* sponu *i*: činiť, súdiť, brodiť, hasiť, atď.

Vzor: činiť.

Jedn. č. Mn. č.

Ukazovací spôsob.

Prítomný čas.

1. čin-ím	1. čin-íme
2. čin-íš	2. čin-íte
3. čin-í	3. čin-ia

Minulý čas.

1. čini-l,-la,-lo som	1. činil-i,-y sme
2. čini-l,-la,-lo si	2. činil-i,-y ste
3. čini-l,-la,-lo	3. činil-i,-y

Jednoduchý bud. čas.

Složený bud. čas.

1. učiním, 2. učíniš atď. dľa prít. č.	1. budem činiť, 2. budeš činiť atď.
---	--

Rozkazovací spôsob.

1. —	1. čiňme
2. čiň	2. čiňte
3. nech činiť	3. nech činia

Neurčitý spôsob: činiť. — Prechodník: činiať.

Príčastie m. činné: čin-il,-ila,-ilo; -ili,-ily.

Príčastie m. trpné: čin-ený,-ená,-ené; -ení,-ené.

§. 48. Piate časovanie. (-a)

Sem patria všetky slovesá, ktoré pred koncovkou **-ť** v neurčitom spôsobe sponu **-a** majú. Túto sponu **-a** sem prislúchajúce slovesá: 1) alebo vo všetkých časoch podržujú (dávať, čakať); 2) alebo ju v prít. čase do **-e** menia, pričom i predchádzajúcu spoluhlásku zmäkčujú (písať, píšem; mazať, mažem); 3) alebo do koreňa **e** lebo **o** prijímajú (brať, berem; kľať, kľem); 4) alebo v koreni pred **a** stojace **i** na **e** lebo **a** menia (hriať, hrejem; kľať, kľa-jem).

Vzor: volať.

Vzor: kresať.

Ukazovací spôsob.

Prítomný čas.

Jedn. č.	Mn. č.	Jedn. č.	Mn. č.
1. vol-ám	1. vol-áme	1. kreš-em	1. kreš-eme
2. vol-áš	2. vol-áte	2. kreš-eš	2. kreš-ete
3. vol-á	3. vol-ajú	3. kreš-e	3. kreš-ú

Minulý čas.

1. volal,-a,-o som	1. volali,-y sme	1. Kresal,-a, -o som	1. kresal-i,-y sme
2. volal,-a,-o si	2. volali,-y ste	2. kresal,-a, -o si	2. kresali,-y ste
3. volal,-a,-o	3. volali,-y	3. kresal,-a,-o	3. kresali,-y

Jednoduchý budúci čas.

1. zavolám atď.	1. zavoláme atď.	1. zakrešem atď.	1. zakrešeme atď.
--------------------	---------------------	---------------------	----------------------

Složený budúci čas.

1. budem volať atď.	1. budem kresať atď.
---------------------	----------------------

Rozkazovací spôsob.

1. —	1. volajme	1. —	1. krešme
2. volaj.	2. volajte	2. kreš	2. krešte
3. nech volá	3. nech volajú	3. nech kreše	3. nech krešú

Neurč. spôsob: volať, kresáť. — Prechodník: volajúč, krešúč.

Príčastie m. činné: volal,-a,-o;-i,-y. — Kresal,-a,-o;-i,-y.

Príčastie m. trpné: Volan-ý,-á,-é;-í,-é. — Kresan-ý,-á,-é;-í,-é.

Pozn. Po mäkkých spoluhláskach, menovite jestli krátka samohláska pred nimi stojí, mení sa spona *-á* prítomného času na *ia*; n. pr. klaňať, klaniam; voňať, voniam atď.

§. 49. Šieste časovanie. (-ova-)

K tomuto časovaniu prináležia slovesá, ktoré v neurčitom spôsobe pred *-t'* sponu *-ova* majú: milovať, ľutovať, kupovať atď.

Vzor: milovať.

Jedn. č. Mn. č.

Ukazovací spôsob.

Prítomný čas.

1. mil-ujem	1. mil-ujeme
2. mil-uješ	2. mil-ujete
3. mil-uje	3. mil-ujú

Minulý čas.

1. miloval,-a,-o som	1. miloval,-i,-y sme
2. miloval,-a,-o si	2. miloval,-i,-y ste
3. miloval,-a,-o	3. miloval-i,-y

Jednoduchý budúci čas. Složený budúci čas.

1. zamilujem atď. dla prít. č.	1. budem milovať, 2. budeš milovať atď.

Rozkazovací spôsob.

1. —	1. milujme
2. miluj	2. milujte
3. nech miluje	3. nech milujú

Neurč. spôsob: milovať. — Prechodník: milujúč.

Príčastie m. činné: ~~miloval,-a,-o;-i,-y.~~ *milujúci,-i,-e;-í,-í,-e.*

Príčastie m. trpné: milova-ný,-ná,-né;-ní,-né.

§. 50. Trpné a nepravidelné časovanie.

Sloveso v trpnom tvare časovať znamená: jeho trpné

účastie s pomocným slovesom do spojenia priviesť. N. pr. Prítomný č., ukaz. spôsobu je: Jedn. č. 1. Som volaný, 2. si volaný, 3. je volaný; mn. č. 1. sme volaní, 2. ste volaní, 3. sú volaní. atď.

Mnohé slovesá činného významu premenia sa na slovesá trpného významu, keď sa k nim zvrätané zámeno **sa** pridá. N. pr. volať; volám sa je trpné.

Slovesá: jesť, vedieť, chcieť, ísť, spať sú nepravidelné a skloňujú sa jak nasleduje.

Jesť. Ukaz. spôsob. Prít. č. Jedn. č. 1. jem, 2. ješ, 3. jie; mn. č. 1. jeme, 2. jete, 3. jedia. — Min. č. Jedn. č. 1. jedol som 2. jedol si, 3. jedol; mn. č. 1. jedli sme, 2. jedli ste, 3. jedli. — Rozkaz. spôsob. J. č. 2. jedz, 3. nech je; Mn. č. 1. jedzme, 2. jedzte, 3. nech jedia. — Priechodník: jediač. — Príčastie min. činné: jedol, jedla, jedlo; jedli, jedly; príč. min. trpné: jedený, -á, -é; -í, -é.

Vedieť. Ukaz. spôsob. Prít. č. Jedn. č. 1. viem, 2. vieš, 3. vie; Mč. 1. vieme, viete, vedia. — Min. č. Jč. 1. vedel som; — Mč. 1. vedeli sme. — Rozkaz sp. Jč. 2. vedz, 3. nech vie; Mč. 1. vedzme, 2. vedzte, 3. nech vedia. — Prechodn. vediač. — Príč. min. činné: ved-el, -ela, -elo; -eli, -ely; — príč. min. trpné: vede-ný, -á, -é; -í, -é.

Chcieť. Uk. spôsob. Prít. č. Jč. 1. chcem, 2. chceš, 3. chce; Mč. 1. chceme, 2. chcete, 3. chcejú, chcú. Min. čas. Jč. 1. chcel som. Mč. 1. chceli sme. — Rozk. sp. Jč. 2. chcej, 3. nech chce; Mč. 1. cheime, 2. chcite, 3. nech chcú lebo chcejú. — Priechodn. chcejúc. — Príč. min. činné, chce-l, -la, -lo; -li, -ly. — Príč. min. trpné: chcetý, chcený.

Ísť. Uk. spôsob. Prít. č. Jč. 1. idem, 2. ideš, 3. ide; Mč. 1. ideme, 2. idete, 3. idú. — Min. č. Jč. 1. Šiel, šla, šlo som; Mč. 1. Šli sme. Ale tiež: Išiel, išla, išlo som; išli sme. — Rozkaz. spôsob. Jč. 2. id! lebo idz! 3. nech ide; Mč. 1. idme, 2. idte, 3. nech idú. — Prechodník: idúc. — Príč. min. činné: vidz minulý čas. — Príč. min. trpné: idený, v slove: nájdený.

Spať. Ukaz. spôsob. Prít. č. Jč. 1. Spím, 2. spíš,

3. spí; Mě. 1. spíme, spíte, spia. — Min. č. Jč. 1. spal som. Mě. 1. spali sme. — Rozk. spôs. Jč. 2. spi, 3. nech spi; Mě. 1. spime, 2. spíte, 3. nech spia. — Prechodník: spiaci. — Příč. min. činné: spal,-a,-o; -i,-y; trpné: spaný v slove: vyspaný.

II. Neohebné čiastky reči.

6. Príslovky.

§. 51. Príslovky sú také slová, ktoré vyjadrujú kde, kedy, jako a prečo sa volačo deje. Dľa významu sú: 1) Miestne na otázky kde? kam? odkiaľ? kadiaľ? n. pr. kde, bárskde, doma, hore, nikde, tuto, tam, vonku, všade, tadiaľ, v pravo, v lavo. — 2) Časové, na otázku kedy? n. pr. skoro, teraz, dnes, včul, dosiaľ, inokedy, zavše, večer, ráno. — 3) Spôsobové, na otázku jako? n. pr. tak, ináč, naopak, dobre, málo, zle, vďačne, potajomky, zaiste, raz, dvakrát, slovensky, vlasky; — 4) Příčinné, na otázky prečo? začo? načo? preto, zato, pretože, nato. — 5) Prisvedčovacie a záporné; áno, ivelmi, ovšem; nie, nikolvek, nikdy, niako.

Príslovky od prídavných mien odvodené môžu sa i stupňovať: skoro, skôr, najskôr; blízo, blíž, najblíž: dlho, dlž, najdlž. Nepravidelne sa stupňuje: dobre, lepšie, najlepšie; zle, horšie, najhoršie; veľa, viac, najviac; málo, mieň, (menej), najmieň; veľmi, väčšmi, najväčšmi.

7. Predložky.

§. 52. Predložky naznačujú pomer, v jakom dve osoby lebo veci k sebe stoja, a žiadajú za sebou podstatné meno v istom páde. Niektoré žiadajú len jedon, niektoré dva, a niektoré, (rozličný význam dávajúc,) tri rozličné pády.

§. 53. Z predložiek jedon pád žiadajúcich požadujú:

a) Druhý pád: bez, do, krem, okrem, okolo, pomimo, dľa, podľa, vedľa, od, u, z; a táto poslednia i v spojení s druhými: znad, zponad, zpopod, zpomedzi, zpred, zpopred, zpoza, zpopri; taktiež i příslovky, jako predložky uživané: blízo, konča, kraj, následkom; nižej, ponižej,

strany, straniva, miesto, uprosied, vyšej. N. pr. L'udia z kostola idú. Miesto stehlika vrabca dostal. Bez práce niesu koláče.

b) Tretí pád: ku (k, ko), proti, oproti, vzdor, napriek, v ústrety. N. pr. Nič nemám proti tebe. Poďme k cinteru, otcovi v ústrety.

c) Štvrtý pád: pre, pres, cez, skrz,: Išiel pre brata cez les a pres vodu.

d) Siesty pád: pri, popri; pri kostole, popri cinterovom múre stojí mnoho ľudí.

§. 54. Dva pády (rozdielneho smyslu) žiadajú predložky:

a) Druhý a siedmy pád: (s). — Druhý pád stáva na otázku odkiaľ? s čoho? so stola (dole) spadol, s neba sostúpil. — Siedmy pád ale na otázku s kým? S kráľom sa shováral.

b) 4. pád na otázku: kam? a 6. pád na otázku: kde? žiadajú predložky: na, o, po, v (vo): Na strom ležúc, o konár sa udrél. — O Turicách býva na lipách plno listu. V Boha veríme, v kostole to vyznávame.

c) 4. pád na otázku kam? a 7. pád na otázku kde? žiadajú predložky: medzi, nad, pod, a pred. — Predo mňa to neklad, predomňou už dosť rárohov leží. — Pod stôl hladíš a pod lavicou leží. — Medzi nama je svornosť, medzi nás vstúpte.

§. 55. Tri pády žiada predložka za a sice a) 2. p. k označeniu času: Za rána, za rosy, dobre sa to kosí. Za kuruckej vojny; — b) 4. p. na otázku kam? začo? kolko? n. pr. Sadnite si za stôl. Za päť prstov a za utekáč. Za mericu žita odvláčil. —

c) Siedmy pád na otázku kde? Za našimi humny kvitne brest.

8. Spojky.

§. 56. Spojky sú slová, nimiž bud jednotlivé slová lebo i celé vety spájame. N. pr. Otec a matka šli do kostola. Pes a mačka sú dravé zvieratá. — Dľa významu delia sa spojky: 1) na súradné, a 2) na podradné.

Súradnými spojkami spojujeme rovnaké vety

a čiastky viet. Delíme jich ďalej: a) na slučovacie: a, i, ba i, ano i, aj, nielen-ale i, ani-ani, buď-buď, potom, konečne, totižto, hneď-hneď, jak-tak, atď. — b) na odporovacie: ale, než, lež, však, avšak, predsa, ináč, sice, ale, ničmenej, lebo-lebo, alebo-alebo, ani-ani, naproti tomu, vyjmúci, naopak atď. — c) Na príčinné: lebo, bo, preto, teda, teda, tak, nasledovne, prečo, veď, takže atď.

Podradnými spojkami spojujeme len pobočné vety s hlavnými a tieto spojky môžu byť spojkami a) miesta a času: kde, kdekolvek, kam, kade, odkiaľ, potiaľ, až, čo, keď, než, pokiaľ, jak len, sotva, skôr než, jakmile atď. b) spôsobu: čím-tým, dla toho, jako, rovné jako, nežli, až jak; c) príčiny: že, preto, pretože, poneváč, jelikož; d) výminky: -li, jestli, jestliže, keby, či, zdaliž; e) pripúšťania: bár, ač, ačkolvek, jakokolvek, leč, bárs, trebárs; f) účelu: aby, by, žeby, nech, ať, atď.

9. Citoslová.

§. 57. Citoslová naznačujú zvuky, nimiž pohnutie mysle na javo dávame, alebo všeliaké iné hlasy napodobňujeme: Ó! ach! ej! jaj! oho! juj! fuj! hahaha! lala! hopsa! hej! haj! bac! bum! pif, paf, puf! pst! šic! heš! žblunk! atď. Niekedy užívame i krátke vety na spôsob citoslôv: sláva! živio! beda! Bohužial! Bohdaj! Na zdar! atď.

Oddelenie druhé.

Vetoslovie.

§. 58. V každej vete rozoznávame: 1) Podmet, t. j. tú osobu lebo vec, o nejž sa hovorí; 2) Výrok (prísudok), t. j. to, čo sa o tej osobe lebo veci hovorí. Podmet a výrok sú teda hlavné (podstatné) čiastky každej vety. — Z všetkých čiastok reči môže jediné sloveso samo o sebe tvoriť vetu, n. pr: Sedím. Volám. Nekričte! — Niekedy nachádza sa vo vete ešte zvláštne slovo, ktoré podmet s výrokom spája; toto slovo volá sa spona (kopa). Vo vete: Žiak je pilný, je slovo žiak podmet, je spona, a pilný prísudok.

§. 59. Podmet vyjadruje sa najviac podstatným

menom, lebo zámenom, ale môže ním byť i prídavné meno, číslovka, sloveso v neurč. spôsobe a ktorékoľvek iné slovo n. pr. Dievča spieva. Hluchý nečuje. Jedon čítal, druhí počúvali. Vaši neprišli. L'uháť je hriech. Ale je spojka.

V ýrok (prísudok) najčastejšie vyjadruje sa slovesom, ale môže byť výrokom i podstatné lebo prídavné meno, číslovka, zámeno lebo príslovka, a v tom páde spája sa podmet s prísudkom skrze sponu je lebo sú. n. pr. Hrušky zrejú. Krúpy padajú. Husár je voják. Chlapec je slabý. Tie hodinky sú tvoje. Som ostatní. Dnes je pošmúrno.

Sponou môžu byť okrem pomocného slovesa byť ešte i slovesá: musieť, môcť, smieť, chcieť, dať, mať, bych; n. pr. Pec musí zahrievať izbu. Kováč má podkovať koňa. Otec si dal (nechal) šiť kabát. Bohatý môže cestovať. Vrabec smie uletieť.

§. 60. Výrok musí sa s podmetom vždy shodovať. Táto shoda ukazuje sa nasledovne:

a) Sloveso jako výrok shoduje sa s s podmetom v osobe a čísle, v časoch s prídavnými složenými i v rodu; n. pr. Vták spieva. Dievčatá priadly. Priateľ ma navštívil.

b) Je-li výrok prídavné meno, prisvojovacie a ukazovacie zámeno lebo číslovka, srovnáva sa s podmetom v čísle, rode a páde; n. pr. Otec je nábožný. Chlapci bývajú neposední. Tieto nožnice sú moje. Karol bol tu prvý, ty ostatní. Ty si bol vždy taký.

c) Je-li výrokom podst. meno, srovnáva sa s podmetom v čísle; je-li menom osobným i v rode, ale nie vždy v páde n. pr. Kačica je vták. Sestra bude mniškou. Arpád bol vodca. Kráľ Štefan bol zakladateľom kráľovstva uhorského.

d) Je-li podmetom neurčitá číslovka, alebo základná vyše piati, jako i hromadná, stáva výrok v 3. osobe jedn. č.; n. pr. Vela nás tam nebolo. Dákoľko sa jich potklo. Päťdesiat husárov v bitke padlo. Dvojo detí umrelo.

e) Pri shode výroku s podmetom má mužský rod prednosť pred ženským, ženský pred stredným: Chlapi i ženské spievali v kostole.

f) Viac v jedn. č. stojácim podmetom spoločný výrok kladie sa do množného čísla, a to i vtedy, sú-li jednotlivé podmety predložkou **s** spojené. N. pr. Otec i syn plakali (nie plakal). Matka s dcérou tu boli (nie bola.)

§. 61. Dľa obsahu a spôsobu výroku delíme vety na :

a) **Tvrdiace**: Jastráb je vták. — Velryba je mohútna.

b) **Záporné**: Velryba není ryba. — Zviera nemá rozumu.

c) **Otazné**: Je jastráb veľký? — Má zviera rozum?

d) **Rozkazovacie**: Cti otca i matku svoju!

e) **Žiadacie**: Keby len malo zviera rozum!

Dľa formy (tvaru) delíme jich na 1) **jednoduché** a 2) **složené** vety.

I. Jednoduchá veta.

§. 62. Jednoduchá veta obsahuje vždy iba jednu myšlienku a je buď holá, buď rozšírená. Holou (prostou) vetou nazývame tú, v než iba podmet a výrok sa nachádza. — Rozšírenou vetou ale voláme tú, ktorá krem hlavných čiastok ešte i vedľajšie čiastky vety obsahuje. „Dunaj je rieka“ je holá veta; „náš Dunaj je v Uhorsku veru už dosti hodná rieka,“ je rozšírená veta. — Holá veta dá sa rozšíriť: 1) **prívlastkom**, 2) **doplňkom**, 3) **určením**, a tieto tri čiastky vety nazývajú sa **vedľajšími**.

§. 63. **Prívlastok** je vo vete každé slovo, ktoré k zovrubnejšiemu určeniu podstatného mena slúži. Stojí-li v tom istom páde, jako určené ním podstatné meno, nazýva sa **prívlastkom súradným**; stojí-li však v inom páde než podstatné meno, ku ktorému patrí, volá sa **prívlastkom podradným**. N. pr. 1) **Bratov klobúk** (súr.) je čierny. — 2) **Klobúk môjho brata** (podr.) je čierny. — Súradným prívlastkom môžu byť všetky ohebné čiastky reči (vynímajúc osobné a poťažné zámená), ktoré sa s určenými podst. mény v páde, rodu a čísle shodujú. Podradné prívlastky stávajú najviac v 2. páde.

Poznam. Má-li súradný prívlastok pred sebou i za sebou čiarku, nazýva sa **prístavkom** (apposicia): Ježiš Kristus, náš Spasiteľ, umrel na kríži. — Není-li podstatné meno jakožto

prívlastok od určeného podst. ména čiarkou oddelené, volá sa prídavkom: Kráľ Matyáš býval veľmi spravodlivý. Berthold Schwarz vynášiel pušný prach.

§. 64. Doplnkami rozširujeme vety, keď neuplný smysel slovíes lebo prídavných mien určitejšie vyjadrujeme. Slovo, ktorým sa toto stáva, môže stáť buď v štvrtom, buď v daktorom inom odvislom páde a sice s predložkou alebo bez nej. Doplnok vo 4. p. nazývame zvláštnym slovom predmet (objekt). Príklady viet s doplnkami: Voda žene mlyny a lode. Boh svojich verných zkuša. Divili sme sa krásam prírody. Knieža svojich sluhov chválil. Pilný hoden je chvály.

§. 65. Určenie je tá čiastka vety, ktorou vyjadrujeme miesto, čas, spôsob lebo príčinu činnosti. Vyslovuje sa buď príslovkami, buď podstatnými menami s predložkami, alebo i bez nich a môže byť:

a) Určenie miesta a smeru na otázky: kde? kam? kade? odkiaľ?

b) Určenie času na otázky: kedy? odkedy? jak dávno? jak dlho?

c) Určenie spôsobu na otázky: ako? jako? kolko? kolkorazy? po kolko? začo?

d) Určenie príčiny, účelu, nástroja, prosriedku a látky na otázky: prečo? načo? k čomu? kým? čím? od koho? z čoho? Príklady: Boh je všade prítomný. — Mesiačik v noci na oblohe svieti. — Dieťa po hlave spadlo so schodov. — Za vlast obetoval statok i život svoj.

§. 66. Poriadok, ktorým jednotlivé čiastky vety po sebe nasledujú, nazýva sa slovosled.

a) Slovosled volá sa obyčajným lebo prirodzeným, stojí-li podmet na prvom, výrok na druhom mieste a predmet obyčajne po slove, ku ktorému patrí. — Vysloví-li sa výrok podst. lebo príd. menom, číslovkou lebo prisvojovacím zámenom, stojí obyčajne na poslednom mieste a spona medzi podmetom a výrokom. — Prívlastok neoddeluje sa od mena, k nemuž prináleží; určenie môže sa postaviť pred určené slovo alebo i zaň. — b) Mimoriadnym lebo umelým nazýva sa slovosled, odchýlime-li sa od prirodzeného poriadku a postavíme-li do

predu tú časť vety, na ktorú hovoriaci dôraz položiť žiada: Trirazy jáger do mädveďa páčil.

II. Složená veta.

§. 67. Dve lebo viac jednoduchých viet, spojených v jeden celok, menujeme složenou vetou: Požehnanie otcovo utvrdzuje domy dietok, ale kľatba matkiná zó základu vyvracia jich. — V slozenej vete môžu mať jednoduché vety samy o sebe smysel, môžu vedľa seba neodvislo stáť a volajú sa vtedy samostatnými vetami: Človek mieni, Pán Boh mení. Noc pošla, deň nastal. — Veta, ktorá nemá sama o sebe smyslu a iba s hlavnou vetou úplnú myšlienku vyslovuje, nazýva sa vedľajšou. Je-li složená veta zo samých hlavných viet, poskladaná, menuje sa súradne složenou vetou: Čiňme od Boha počiatok a dobrý bude poriadok. — Je-li však veta složená z hlavných i vedľajších viet, nazýva sa podradne složenou vetou lebo súvetím: Čoho oči nevidia, toho srdce neželie. Už minul rok, čo sme sa nevideli.

§. 68. Súradná veta, v nejž buď podmet, výrok, lebo ktorákoľvek iná časť vety ďakolko vetám spoločne náleží, volá sa stiahnutou vetou: Mesiac a hviezdy v noci svieťa. Ani otcá ani matky doma nenie. Ryby majú studenú, červenú krv a dýchajú žábami. — Je-li stiahnutej vete viac podmetov neživotných jedn. č., môže byť výrok v jedn. lebo v mn. č: Zlato, srebro, železo a olovo je kov; alebo: sú kovy. — Stojí-li z podmetov jeden v množn. č. musí byť i výrok v mn. č.

§. 69. Sú-li dve vety tak úzko so sebou spojené, že po vyrienutí jednej zaraz i druhú očakávame, tu sa prvá menuje nápoveď, druhá dopoveď. Kto počtuje, ten gazduje. — Obvetvie čili perióda je mnohonásobne složená veta, v nejž prvá polovica viet (nápoveď) v takom pomere stojí k druhej polovici (dopovedi), jako v súvetí pobočná veta k hlavnej. — Obvetvia môžu byť dvoj-, troj-, štyr- i viac členové.

Dodatky.

§. 70. *O znamenách rozdeľovacích.*

1.) Čiarka (,) kladie sa a) v složených vetách medzi hlavnie

a vedľajšie vety: Teplotu vzduchu meriame nástrojom, ktorý sa nazýva teplomer. Komu sa nelení, tomu sa zelenie. Duch je voľný, telo slabé; b) v stiahnutých vetách medzi stejné čiastky reči, ktoré niesu spojkami spojené, — jako i pred a po prístavku: Oheň horí, svieti, páli a trávi. Ottokar, kráľ český, na bojišti zahynul.

2) **Bodkočiarka** (;) sa kladie medzi dlhšími ná-povedmi a dopovedmi, jako i medzi dlhšími podriadenými vetami: Každý má byť na smrť pripravený; lebo nevieme dňa ani hodiny, kedy nás zachváti.

3) **Bodka** (.) sa kladie: na konci každej úplnej vety, po zkrátených slovách a po riadových číslovkách: Zvieratá žijú. C. kr. = cisarsko-kráľovský; n. pr. = na príklad; 20. marca, Karol VI., Josef II.

4) **Dvojbodka** (:) kladie sa: a) v periódach medzi ná-povedou a dopovedou; b) pred vetami, ktorými svoje lebo cudzé reči doslovne uvádzame: Boh riekol: Staň sa svetlo! c) Po slovách: jako, totižto, a síce, tie tjo sú, keď volačo vypočítujeme. Starí spisovatelia spomínajú len tri čiastky zeme, totižto: Európu, Ásiu a Afriku. Uhorská zástava má tri barvy: červenú, bielu a zelenú.

5) **Otazník** (?) kladie sa na konci viet otazných: Koľko je hodín? Kto bol Dávid?

6) **Výkrikník** (!) užíva sa po citoslovách, po tituloch a na konci viet rozkazovacích, žiadacích a pro-volaní: hej! fuj! Vaša milosť! Nech žije sloboda! Nekričte!

7. **Uvádzač** („„) potrebujeme, keď vo svojej reči výroku druhých osôb uvádzame a vyznačiť chceme: Pán Ježiš vravel: „Ja som cesta, pravda a život.“

8. **Znamienko pomlčenia** (—) obracia čitate-lovú pozornosť k tomu, čo nasleduje, n. pr. veci nalezene ale nevrátené — sú jakoby boly ukradené.

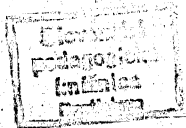
9. **Znamienka poznámkové** *) **) †) ¹) ²) užívame, keď k nektorým slovám lebo vetám dole pod čiarou, alebo na konci knihy vysvetlenie podať chceme.

§. 71. Opakujeme-li doslovne buď vlastné lebo cudzé slová, nazývame taký spôsob hovorenia rečou priamou (direkt) n. pr. V porekadle sa hovorí: „Nikto bez práce,

nejie koláče. — Premeníme-li reč cudzú tak, aby ona vedľajšiu vetu utvorila a slovíčkom že, lebo a by začínala, voláme tento spôsob mluvenia rečou nepriamou (indirekt) n. pr. V porekadle sa hovorí, že nikto bez práce koláče nejie. — Stojí-li veta, ktorá priamu reč uvádza na začiatku, zpraví sa za ňou dvojbodka; stojí-li však uprosied, oddelí sa od priamej reči, medzi uvádzačov („“) postavenej, jednoducho skrze čiarky: „Nikto bez práce,“ hovorí sa v porekadle, „nejie koláče!“

Oprava.

Na str. 16. riad. 1. s hora čítaj najdrahší m. nadraší.

137988